

INNOVATION RIVOJLANISHDA YASHIL IQTISODIYOTGA YO'NALTIRILGAN MOSLASHUVCHAN MENEJMENT STRATEGIYALARI

Bexzod Umarov Batirovich

Qarshi davlat universiteti Mustaqil tadqiqotchisi

bekhzod.umarov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda Yashil iqtisodiyotga asoslangan moslashuvchan menejment strategiyasi — bu tashqi ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy muhit o'zgarishlariga mos ravishda korxona va tashkilotlarning boshqaruv yondashuvlarini moslashtirish hamda Sanoat inqilobi davridan beri dunyoning ko'pgina mamlakatlarida energiya aralashmasida qazib olinadigan yoqilg'ilar va Barqaror mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni ko'p qirrali yondashuvlari yoritilgan.

Kalit so'zlari. Sanoat inqilobi, moslashuvchan menejment strategiyasi, Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi, Barqarorlik mezonlari, yashil iqtisodiyotga asoslangan holati.

Kirish. Sanoat inqilobi davridan beri dunyoning ko'pgina mamlakatlarida energiya aralashmasida qazib olinadigan yoqilg'ilar ustunlik qildi. Bu global iqlimga, shuningdek, inson salomatligiga, ekologiya va yashil tabiatning o'zgarishiga, abadiy muzliklarning erishiga, balki tabiatdagi umumiy beqarorlikning kuchayishiga, ozon qatlamining yemirilishiga va tabiiy ofatlarning tezlashishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Chiqindi gazlarining to'rt dan uch qismi energiya uchun qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish natijasida yuzaga keladi. Qazib olinayotgan yoqilg'ilar katta miqdordagi mahalliy havo ifloslanishi uchun javobgardir va natijada har yili kamida 5 million erta o'linga olib keladigan sog'liq muammosi butun dunyo bo'ylab global muammoga aylanib qolmoqda.

Hozirgi prognozlar ko'rsatishicha, zarur yumshatish choralari ko'rilmasa, 2050-yilga kelib mamlakatda o'rtacha harorat 1,8°-3,3°C gacha ko'tariladi. Qo'shimcha moslashish choralarisiz, shu asming o'rtalariga kelib, mamlakat suv tanqisligi kuchayishi, cho'llanish kuchayishi, qurg'oqchilik va yerlar degradatsiyasiga duch kelishi mumkin. Bunday ekstremal ob-havo qishloq xo'jaligi, turizm, sog'liqni saqlash va infratuzilmaga salbiy ta'sir ko'rsatib, O'zbekiston rivojlanishini cheklaydi. Iqlim o'zgarishining oqibatlarini Orol dengizining ekologik halokatida allaqachon namoyon bo'ldi.

Barqaror mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish ko'p qirrali yondashuv bo'lib, u uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va farovonlikka ko'maklashish, shu bilan birga resurslardan mas'uliyatli foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan. Konsepsiya jadal urbanizatsiya, aholi sonining ko'payishi, resurslarning kamayishi va atrof-muhitning degradatsiyasi bilan bog'liq muammolarga javob sifatida paydo bo'ldi. Iqtisodiy rivojlanishning an'anaviy yondashuvlari ko'pincha atrof-muhit va jamiyatga uzoq muddatli oqibatlarini yetarli darajada hisobga olmagan holda qisqa muddatli yutuqlarni birinchi o'ringa qo'yadi.

Bugungi kunda O'zbekiston o'zining hozirgi rivojlanish modeli bo'yicha o'sish chegaralarini engib o'tish hamda iqlim va ekologiyadan xabardor bo'lib borayotgan jahon bozorida iqtisodiy raqobatbardoshligini mustahkamlash yo'lidagi noyob imkoniyatni yaxshi tushunadi. Mamlakat tarkibiy islohotlarning jadallashuviga tayangan holda, o'z iqtisodiyoti, odamlar va sayyoramiz uchun, rivojlanayotgan sohalarida yangi ish o'rinlarini yaratish bilan birga tabiiy resurslardan Moslashuvchan, Inklyuziv, Barqaror va Samarador (MIBS) foydalanishga asoslangan past uglerodli va iqlimga chidamli "yashil" o'sish modeli sari yo'lni belgilash bo'yicha qadamlar tashlamoqda. Lekin, yanada barqaror va "yashil" iqtisodiyotga aylanish uchun mamlakat mavjud ekologik muammolar va iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradigan boshqa xavf omillari ustida ishlashi kerak. "Barqaror rivojlanish" - jamiyat hayotini tashkil etishning yangi modeli bo'lib, unga bosqichma bosqich o'tish jarayonida yashil iqtisodiyotga yangi innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali erishish mumkin.

Asosiy qism. "Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi" yoki yashil tasnif zamonaviy dunyoda muhim rol o'ynaydi. U ekologik barqaror va ekologik toza investitsiyalar, loyihalar va amaliyotlarni aniqlashga qaratilgan. "Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi" issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish loyihalariga investitsiyalarni ratiobatlantirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi.

"Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi" ekspert guruhlari tomonidan belgilangan maxsus mezonlar va standartlar yordamida o'rganiladi.

Bular quyidagi asosiy elementlardir:

1. **Barqarorlik mezonlari** - Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi loyihalar va mahsulotlarning barqarorligini, jumladan, ularning atrof-muhitga ta'siri, ijtimoiy jihatlar va iqtisodiy barqarorligini baholash mezonlarini belgilaydi. Ushbu mezonlar energiya samaradorligi, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish, ijtimoiy mas'uliyat kabi mezonlarni o'z ichiga olishi mumkin.

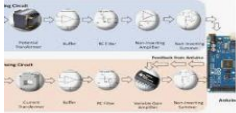
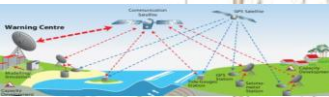
2. **Standartlashtirish** - Yashil moslashuvchan menejment strategiyasi loyihalar va mahsulotlarning barqarorlik darajasini baholash va o'lchash uchun standartlashtirilgan metodologiya va vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bunga ekologik sertifikatlar, barqarorlik standartlari, mahsulotning hayot aylanishini baholash usullari va boshqa vositalardan foydalanish kiradi.

3. **Hisobot** - Yashil moslashuvchan menejment strategiyasiga rioya qilishga da'vogar kompaniyalar va tashkilotlar barqarorlik nuqtai nazaridan ekologik faoliyati, ijtimoiy mas'uliyati faoliyati to'g'risida hisobotlarni taqdim etishlari kerak.

4. **Monitoring tizimi** - Yashil moslashuvchan menejment strategiyasini o'lchash uchun barqarorlik mezonlarini amalga oshirishni nazorat qilish, natijalarni baholash va kerakli tuzatishlarni kiritish imkonini beruvchi monitoring tizimi qo'llaniladi. Yashil moslashuvchan menejment strategiyasida belgilangan maxsus mezonlar va standartlar orqali o'lchash loyihalarini barqarorligini baholashga kompleks yondashuvni o'z ichiga

oladi, bu investorlar, moliya institutlari va iste'molchilarga o'z investitsiyalari va iste'molchilarning afzalliklari to'g'risida qaror qabul qilish imkonini beradi.

Raqamli ekologik monitoring tuzilmasi asosiy komponentlari

Bo'lim	Tavsif
Sensor tizimi (IoT) 	Atrof-muhitni o'lchovchi datchiklar: havo sifati, suv ifloslanishi, harorat, namlik, shovqin, chiqindilar.
Ma'lumot yig'ish (Data Acquisition Layer) 	Sensorlardan real vaqt rejimida ma'lumotlar yig'iladi. Turli protokollar (LoRa, NB-IoT, WiFi, 5G) orqali uzatiladi.
Ma'lumotlar bazasi (Big Data platformasi) 	Katta hajmdagi ekologik ma'lumotlar saqlanadi va strukturaga solinadi (Data Lake yoki Cloud storage).
Tahlil va modellashtirish moduli 	AI va Machine Learning asosida tahlil qilinadi: ifloslanish tendensiyalari, prognozlash, anomalialarni aniqlash.
Vizualizatsiya (Dashboard) 	GIS xaritalar, diagrammalar, grafiklar orqali monitoring natijalari interaktiv tarzda ko'rsatiladi.
Ogohlantirish tizimi 	Kritik ko'rsatkichlarda real vaqt rejimida SMS, email yoki mobil ilova orqali ogohlantirish yuboriladi.
Qaror qabul qilish tizimi 	Ekologik boshqaruv organlari yoki korxonalar uchun tavsiyalar, harakat rejalari shakllantiriladi.
Amaliy qo'llanish sohasi	
Soha	Qo'llanilishi
Sanoat	Emissiya, chiqindi va suv resurslarining monitoringi
Qishloq xo'jaligi	Agroekologik monitoring: yer namligi, pestitsid qoldiqlari
Shaharsozlik	Urban ekologiyasi, shovqin, transport chiqindilari

Bo'lim	Tavsif
Energetika	Elektr stansiyalaridagi chiqindi gazlar nazorati
Turizm	Ekologik tozalik darajasi, havo sifati monitoringi

Shuningdek, “Yashil moslashuvchan menejment streategiyasi” yangi texnologiyalar va innovatsiyalarning rivojlanishini rag‘ batlantirib, ekologik toza yechimlarga talabni yaratadi. Moliyaviy va korporativ qarorlarni tartibga solib, kompaniyalar faoliyatiga ekologik jihatlarni integratsiya qilishga undaydi.

“Yashil moslashuvchan menejment streategiyasi” ni ishlab chiqarish bir necha sabablarga ko‘ ra dolzarbdir:

1. Iqlim o‘ zgarishiga qarshi kurashish zarurati: Global iqlim o‘ zgarishini hisobga olgan holda, issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta‘ sirini kamaytiruvchi ekologik toza texnologiyalarlarga o‘ tishga ko‘ maklashuvchi investitsiyalar va loyihalarni aniqlash va ilgari surish imkonini beradi.

2. Barqaror sarmoyaga qiziqishni ortishi: Investorlar va iste'molchilar moliyaviy va korporativ qarorlar qabul qilishda barqarorlik va mas'uliyat muhimligini, Yashil moslashuvchan menejment streategiyasi shaffof mezonlarni asosida investorlarga investitsiya bozorini barqaror rivojlantirish imkonini beruvchi ekologik jihatdan barqaror loyihalar va kompaniyalarni aniqlash imkonini beradi.

3. Tartibga solish va standartlashtirish. Yashil moslashuvchan menejment streategiyasi biznes va investitsiyalarning ekologik jihatlarni tartibga solishga yordam beradigan qoidalar va standartlarni ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bu, shuningdek, moliya sektorida shaffoflik va mas’ uliyatni oshirish imkonini beradi.

4. Innovatsiyalarni rag‘ batlantirish: Yashil moslashuvchan menejment streategiyasi yangi ekologik toza texnologik, innovatsion va amaliy yechimlarni ishlab chiqishni rag‘ batlantirishi mumkin, bu esa o‘ z navbatida ekologik barqaror tarmoqlarni rivojlantirishga va yangi ish o‘ rinlarini yaratishga yordam beradi.

Xulosa. O‘zbekiston iqtisodiy tizimida ekologik barqarorlikni ta‘ minlash, resurslardan oqilona foydalanish va ijtimoiy farovonlikni oshirish bo‘yicha yangi yondashuvlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘ rsatdiki, yashil iqtisodiyotga asoslangan moslashuvchan menejment strategiyalari korxona va tarmoq darajasida tashqi muhitdagi o‘ zgarishlarga tez moslasha olish, ekologik xavflarni kamaytirish hamda barqaror rivojlanishni ta‘ minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga oid me‘ yoriy-huquqiy asoslar, davlat dasturlari va strategik qarorlar qabul qilingan. Biroq ularning amaliyotda to‘ liq tatbiq etilishi hali sust, ayniqsa, korxonalar darajasida moslashuvchan boshqaruv tizimlari va ekologik innovatsiyalarni joriy etish darajasi past bo‘lib qolmoqda. Korxonalar, tashkilotlar va muassasalar hali ham an‘ anaviy boshqaruv yondashuvlaridan to‘ liq voz kechmagan.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Yashil menejmentga o'tish jarayonida ekologik monitoringning yo'qligi, malakali kadrlar yetishmasligi, texnologik infratuzilmaning zaifligi va moliyaviy cheklovlar asosiy muammolar sifatida aniqlangan.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan moslashuvchan boshqaruv strategiyalari nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham dolzarb vosita hisoblanadi. Bu boradagi islohotlar va amaliy choralar tizimli asosda olib borilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 29-apreldagi PF-63-son Farmoni
2. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Green and Competitive: Ending the Stalemate. Harvard Business Review, 73(5), 120–134.
3. Qodirov N., Karimova S. (2021). Korxonalarda moslashuvchan boshqaruv strategiyalarining shakllanishi. – Innovatsion rivojlanish va ilm-fan jurnali, №4.
4. Rustamova G. (2023). Yashil iqtisodiyot sharoitida menejment tizimini modernizatsiya qilish yo'nalishlari. – Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №2.
5. Ibrohimov D., Aslonova M. (2022). Yashil menejment strategiyalarining samaradorlikka ta'siri. – Barqaror taraqqiyot va ekologik boshqaruv jurnali, №3.

